

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Doktori Program

E-mail: izoldaengel@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-2901-2251>

Engel Izolda: Jogi szakfordítás – közérthetőség szövegen innen és túl

Translating legal texts – clarity within and beyond the text

Alkalmazott Nyelvtudomány, Különszám, 2024/3. szám, 98–113.

doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.K.2024.3.006>

Jogi szakfordítás: közérthetőség a szövegen innen és túl

Translating legal texts – clarity within and beyond the text

Judicial documents, such as court judgements, require a high degree of accuracy due to their legal implications and the necessity for clear communication of complex legal reasoning. The translation of judicial documents, particularly judgments, often presents a set of challenges for the translators. One of the difficulties lies in maintaining the clarity and precision of the source text while ensuring that the translated version is equally accessible and comprehensible to the target language readers.

This case study investigates how clarity requirements are applied in practice during the translation of judgments and whether translators preserve the clarity of the original source-language text or deviate from it. By applying a combination of contrastive text analysis and recipient-oriented research methods, this pilot study aims to evaluate the clarity of judicial documents and the feasibility of a comprehensive method to measure the readability of judicial translations. It examines whether a comprehensive and systematic approach can be developed to measure the readability of court judgements, particularly in the context of criminal law, where clear writing is paramount. The focus was on translated judgements from German into Hungarian, comparing these translated texts with those originally written in Hungarian. The comparative text analysis is based on specific clarity indicators, which are designed to evaluate the ease with which the text can be understood by the readers. The results of this analysis were then compared with the results of an impact assessment to gauge how textual differences are perceived by text recipients (i.e. lay readers or legal professionals). The impact assessment aims to capture any discrepancies in clarity and to understand how these differences might affect the interpretation of the legal content. It is essential to recognize that while translators strive to remain faithful to the source text, they may face challenges when the legal systems or relevant contexts of the source and the target languages diverge, potentially influencing the overall readability of the text.

Preliminary findings from this case study suggest that translators generally fall short of the clarity level of the source text. This could be attributed to the inherent complexities of legal language, the need to adapt legal concepts to a different legal system, or the limitations of the target language in conveying certain nuances present in the original text. However, the case study points out that this phenomenon can be minimalised by complying with the clarity indicators identified in the target language. The findings also show that a combined methodological approach can effectively analyse and improve the readability of judicial translations. Integrating both text-based analysis and recipient feedback, offers valuable insights into how legal texts can be made more accessible to the intended recipients without compromising legal accuracy.

In conclusion, the study contributes to the field legal translation by highlighting the challenges of maintaining clarity in judicial documents. It demonstrates the need for comprehensive methodologies that not only consider the linguistic aspects of translation but also take into account the practical impact of these translations on their recipients. Further research in this area could lead to the development of more effective strategies for translating legal texts, ensuring that judicial decisions are both accurate and comprehensible across different languages and legal systems.

Keywords: legal translation, court judgements, clarity, readability, recipient-oriented research

1. Bevezetés

A közérthetőség a jogi szaknyelvi kommunikációban, illetve az egynyelvű kommunikációban megkerülhetetlen szempont, ezért kötelező érvényre juttatni, különösen a laikus ügyfelekkel való érintkezés során. Jogalkotói és jogalkalmazói oldalon az érthető, világos fogalmazás törvényi előírás a nemzetközi, európai uniós és a nemzeti jogrendszerekben, így a magyar jogrendszerben is. A laikus ügyfelek felé irányuló, írásbeli kommunikáció és a közérthetőség viszonyát a legegyszerűbben úgy lehet megfogalmazni, hogy „az ítélet (határozat) maga a jog, ha nem értjük, nem értjük a jogot sem” (Pearson, 2013: 72).

A közérthetőség és a (szak)fordítás viszonyát már nem lehet ilyen egyszerűen jellemezni. Ez minden bizonnyal a fordító kommunikációs folyamatban betöltött, az autentikus szövegalkotótól eltérő szerepéből adódik. A fordító készen kapja a forrásnyelvi szöveget, azt kell lefordítania. Főszabályként az adott szövegben aktualizálódott jelentéshez nem adhat hozzá semmit, és el sem vehet belőle (Klaudy, 2018). A probléma forrása abban rejlik, hogy a fordító akár fokozza, akár megteremti a szöveg közérthetőségét, és ennek érdekében jelentős átalakításokat végez a forrásnyelvi szöveghez képest, az már átdolgozásnak minősülhet. Ekkor ugyanis a befogadók szükségleteit elégíti ki, és a puszta szó szerinti megfeleltetés ellen hat (Horváth, 2021: 36). Éppen úgy, mint amikor egy régi színdarab mai nyelven szólal meg, egy önálló tanulmányozásra szánt szöveg felolvasható lesz, vagy éppen egy felnőtteknek írt regény gyermekek számára is érthetővé válik (Horváth, 2021: 36).

Pontosan ezért nem egyértelműen eldönthető kérdés, hogy szükség van-e a közérthetőség megteremtésére, fokozására a jogi (szak)fordításban. A mellette szóló érvek ugyanazok, mint az egynyelvű kommunikáció esetében. A hiteles fordításoknál ezek eléggé meggyőzőek, a fordítás és a közérthetőség kapcsolódási pontjai (műfajtudatosság, fogalmazás, szociolingvisztika, terminológia) könnyen tetten érhetők. A hiteles fordítások ugyanis meghatározott céllal készülnek, közigazgatási és igazságügyi eljárásokban töltik be célhoz kötött funkciójukat (Szoták & Tamás, 2020: 48). A speciális felhasználási terület miatt kiemelten fontos az ilyen dokumentumok közérthetősége, mert csak így lesznek alkalmasak arra, hogy elősegítsék a jogalkalmazást, szolgálják a jogbiztonságot, és végső soron hozzájáruljanak a magyar nyelv folyamatos fejlődéséhez (Szoták & Tamás, 2020: 46).

A nem hiteles fordítások esetében már nem ilyen egyértelmű, hogy a fordító feladatai közé tartozik-e a szöveg közérthetőségének megteremtése és fokozása. A fordítók oldalán ellenérvek merülhetnek fel, amelyeket Horváth (2021) az 1. táblázat szerint gyűjtött össze.

1. táblázat. Lehetséges fordítói érvek az eredetnél világosabb célnyelvi szöveg alkotása ellen (Horváth, 2021: 36)

Ellenérvek	Okok
„Talán a szöveg szakembereknek szól, vagy meg kell őrizni az előzmények nyelvezetét.”	Hiányos vagy szűkszavú fordítási utasítás.
„Fordító vagyok, nem magyartanárom.”	A forrásnyelvi szerző túlzott tisztelete.
„Ha ezt így mondják, nem nyúlok bele.”	A szaknyelv túlzott tisztelete.
„Átfogalmazva biztosan mást jelent.”	A szaknyelv hiányos ismerete.
„Nem kérték, úgyhogy nem csinálom.”	A megrendelő túlzott tisztelete.
„Ne róják fel, hogy önhatalmú voltam.”	Konfliktuskerülés.
„Ezt a pluszmunkát senki nem fizeti meg.”	A fölösleges munka mellőzése.
„Úgysem ez számít, csak a gyors munka.”	A felhasználói visszajelzés hiánya.

A fentiekből az látszik, hogy a közérthetőség megvalósulását a megrendelőkkel folytatott egyeztetés hiányosságai mellett tulajdonképpen maguk a szakfordítók akadályozzák (Horváth, 2021: 36).

Ehhez képest, ha megnézzük, hogy a fordítói piac aktuálisan hogyan viszonyul a közérthetőséghez, merőben más kép tárul elénk. A *fordítóiroda* szóra indított Google keresés (2024. március 17.) első öt találatában szereplő fordítóiroda honlapját megtekintve a közérthetőséggel összefüggésben a 2. táblázat szerinti tartalmak találhatók.

2. táblázat. Pillanatkép: közérthetőség a fordítói piacon

Honlapon szereplő tartalom	Fordítóiroda
„Olyan megoldást kell találni, hogy a recipiens a lehető legpontosabb képet kapja, hogy miről van szó.” „Kitűnő minőségű fordítás, jól használható, tetszetős dokumentumok.”	Trawell Hivatalos Fordítóiroda Kft.
„A lektorálás javítja a szöveg befogadhatóságát [...]” „[...] fontos, hogy megfogalmazásunk nyelvileg hibátlan, lényegre törő és első olvasásra megérthető legyen.”	Reflex Fordítóiroda
„Etikus fordítás [...] Tesszük ezt a jogi és közigazgatási ismeretek közérthető átadásával.”	OFFI Zrt.

Ötből három esetben explicit, egyértelmű utalás történik a közérthetőségre, a nem hiteles fordítások esetében is. Mindez azt mutatja, hogy a fordítóirodák inkább elköteleződnek a közérthetőség irányába, mintsem elzárkóznak, sőt az üzleti tevékenységüket kívánják általa eladhatóvá tenni.

A fenti dilemma tükrében felmerül a kérdés, hogy a gyakorlatban jellemzően hogyan történik a közérthetőség követelményének érvényre juttatása. Vajon a fordítók a jogi szakszövegek fordítása során megtartják az eredeti, forrásnyelvi szöveg közérthetőségi szintjét, vagy esetleg attól eltérnek valamelyik irányban? A jelen tanulmányban elsősorban erre a kérdésre keresem a választ. Ehhez először

fontos tisztázni a közérthetőség fogalmát, és érdemes összefoglaló jelleggel áttekinteni a közérthetőség mérésének témakörét.

2. A közérthetőség definíciója és mérése

Arra vonatkozóan, hogyan lehet közérthető szövegeket létrehozni, sokáig nem létezett egységes, sztenderdizált útmutató a szövegalkotók számára. 2023 nyaráig kellett várnunk a közérthető fogalmazás nemzetközi szabványának megjelenésére (ISO 24495-1:2023). A szabvány maga közérthető dokumentumok készítéséhez tartalmaz irányelveket és ajánlásokat, valamint részletezi ezek értelmezését és alkalmazását. Mindenki számára hasznos lehet, aki szövegeket ír, vagy egyéb módon közreműködik a létrehozásukban. Az anyag előkészítése az *International Plain Language Federation* kezdeményezés keretében történt, és a kidolgozáshoz a közérthető fogalmazás nemzetközi szakemberek által 2014-ben elfogadott definícióját vették alapul (Vinnai, 2023).

Az említett definíció keretbe foglalja azokat a szempontokat, amelyek mentén a közérthetőség mérését el lehet végezni. Eszerint a közérthető fogalmazás a kommunikáció olyan formája, amelyben a szöveg megfogalmazása, szerkezete és a dokumentum felépítése olyan világos, hogy a célközönség könnyen megtalálja a szükséges információkat, ezeket megérti, és fel is tudja használni (ISO 24495-1:2023).

A közérthetőség a fordítás szempontjából mindenképpen célnyelvi szempont, szemben a forrásnyelvi szöveghez kapcsolódó ekvivalenciával. A közérthetőség megteremtése olyan célnyelvi változat létrehozását jelenti, amely a fordító szerint gyorsabban, könnyebben és/vagy több olvasónak érthető, mint a forrásnyelvi szöveg (Horváth, 2021: 36). A közérthetőség fokozása pedig az az eljárás, amelynek eredményeként a fordítás helyenként világosabb, egyszerűbb és első olvasásra is érthetőbb lesz, mint az eredeti szöveg (Horváth, 2021: 36).

A közérthetőséget vizsgáló eddigi kutatások tükrében és a nyelvi közvetítés empirikus kutatási irányainak megfelelően (Károly, 2022: 47) a 3. táblázat szerint csoportosíthatjuk a közérthetőség mérésére alkalmazott módszereket (vö. Cheek, 2010: 5, Pearson, 2013: 12).

3. táblázat. Vizsgálati módszerek a közérthetőség méréséhez a nyelvi közvetítés empirikus kutatási irányai szerint

Módszer	Szövegelemzés		Hatásvizsgálat	
	Eredményorientált kutatások		Résztevő-orientált kutatások	
	Összehasonlító szövegelemzés	Olvashatósági tesztek	Szövegértési- és cloze-tesztek	Szubjektív analízis
Példa	Láncos (2021) törvényszövegek összehasonlító vizsgálata	Dóra (2019) irodalmi szövegrészletek vizsgálata 3 olvashatósági teszttel	Luttermann (2010) törvényszövegben jogi terminusok érthetőségének vizsgálata szövegértési teszttel	Wolfer (2017) alkotmánybírósági határozatok szövegváltozatainak összehasonlító vizsgálata szemmozgás-követéssel
Hátrányok	kevés szempont, nagy időráfordítás, jelenségek okai nem derülnek ki		nagy időráfordítás, jelenségek okai nem derülnek ki	nagy időráfordítás, szubjektivitás

A vizsgálati módszereket alapvetően két csoportra oszthatjuk (Cheek, 2010). A tisztán szövegelemzésen alapuló módszerek esetében különböző szövegjellemzők manuális vagy számítógépes vizsgálata történik, a számszerűsített eredményeket pedig előre meghatározott szempontok szerint (összehasonlító szövegelemzés) vagy bizonyos olvashatósági formulák (olvashatósági tesztek, például Flesch–Kincaid-teszt) segítségével értékelik. A vizsgálatba a befogadókat nem vonják be, ezért a legnagyobb hátrány, hogy a nehezebb érthetőség okai közvetlenül nem deríthetők ki. Az ilyen módszerek hátrányai közé sorolható továbbá, hogy főként a szövegek technikai előkészítésével járó munka miatt jelentős időráfordítással végezhető csak el (Cheek, 2010).

A hatásvizsgálatok esetében a befogadók részvételével történik a közérthetőség vizsgálata. A befogadók kérdésekre adott válaszaiból (szövegértési tesztek) vagy az általuk tett tartalmi kiegészítésekből (cloze-tesztek) kiderül, mennyire értették meg az adott szöveget. Az ilyen módszerekkel az is nyomon követhető, hogy az egyes befogadók esetében mennyire voltak hatásosak a világos fogalmazás különböző, előre meghatározott szempontjai, vagy éppen ezek hiánya milyen fokú megértési nehézséghez vezetett (szubjektív analízis). A hatásvizsgálatok is gyakran jelentősebb időráfordítást igényelnek, a szövegértési és cloze-tesztek esetében a közvetlen okok szintén nem deríthetők ki, a szubjektív analízis pedig magában hordozza a túlzott szubjektivitás veszélyét (Cheek, 2010).

A különböző vizsgálati módszerek és hátrányaik ismeretében a jogi szövegek (pl. ítéletek, határozatok) közérthetőségének méréséhez olyan komplex kutatási módszer alkalmazása látszik célszerűnek, amely a legkevesbé hordozza magában

a hátrányok lehetőségét. Például Vinnai (2022) az empirikus kutatása során – amelyben egy rektori utasítás szövegváltozatait vizsgálta – a szövegértési-tesztet a szubjektív analízis módszerével kombinálta olyan módon, hogy a szubjektivitás veszélyének minimalizálásával tudta feltárni az okokat.

3. Ítéletfordítás közérthetőségének mérése szubjektív analízissel – esettanulmány

3.1. A kutatás célja, kutatási kérdések

A következőkben a pilot kutatást és annak eredményeit ismertetem¹. A jelen esettanulmány elsősorban azt volt hivatott kideríteni, hogy milyen komplex vizsgálati módszerrel célszerű megmérni a büntetőjogi területen hozott bírósági ítéletek közérthetőségét. A pilot kutatás előzménye egy tisztán összehasonlító szövegelemzéses vizsgálat volt, amelynek keretében németről magyarra fordított és eredetileg magyar nyelven írt (autentikus) ítéleteket hasonlítottam össze egyes közérthetőségi mutatók alapján. Az elemzési szempontok a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszékén 2014. szeptember 1. és 2018. augusztus 31. között lezajlott, *A tisztességes eljárás nyelvi aspektusai. A jogi nyelv hatása a joghoz való hozzáférés érvényesülésére* című K-112172 számú OTKA kutatás (miskolci közérthetőségi kutatás) eredményein alapulnak (Engel, 2023).

Az újabb kutatási módszerrel az volt a legfőbb célom, hogy a hatásvizsgálat eredményeit összevegyem a szövegelemzés korábbi eredményeivel, a különböző vizsgálati módszerek hatékonyságára vonatkozó információk megszerzésének az eszközeként. Így például kutatási szempont volt, hogy a tisztán szövegelemzéssel feltárt érthetőségi különbségeket kimutatja-e a hatásvizsgálat is, valamint hogy a szövegelemzés során azonosított szövegtani különbségek mennyire érzékelhetők ténylegesen az olvasók számára. Mindezek tükrében az alábbi kutatási kérdéseket fogalmaztam meg:

1. A németről magyarra fordított ítélet a befogadók által érzékelt közérthetőség szempontjából milyen irányban és milyen mértékben tér el az eredeti német és az eredetileg magyar nyelven írt (autentikus) szövegektől?
2. Jelen kutatás eredményei mennyiben felelnek meg a korábbi, összehasonlító szövegelemzést alkalmazó módszerrel végzett vizsgálat eredményeinek?

¹ A szerző a TransELTE 2024 konferencián (2024. március 21.) elhangzott *Jogi szakfordítás: közérthetőség a szövegen innen és túl* című előadásában az esettanulmány eredményeit összefoglalva már bemutatta.

3.2. A vizsgálat tárgya és résztvevői

A vizsgált szövegek ugyanazok voltak, mint a korábbi, tisztán szövegelemzésen alapuló kutatás során (Engel, 2023: 17). Az Amtsgericht München (járásbírósi szintű müncheni bíróság) 2020. január 9-én kelt, 941 Cs 414 Js 196533/19. számú, német nyelvű ítéletét és annak magyar fordítását használtam. A fordítást egy jól ismert hazai fordításszolgáltató iroda készítette, szakfordításként. A vizsgálat alapjául a lektorálatlan változat szolgált. Autentikus magyar nyelvű szöveggént a Nyíregyházi Járásbíróság 2020. június 23-án kelt, B.376/2020/8. számú ítéletét vizsgáltam. Azért erre a szövegre esett a választásom, mert az ügy tárgyát, a kiszabott büntetési nemeket, az ítélet szerkezeti egységeit tekintve megegyezett a német nyelvű ítélettel. A szövegek terjedelmüket illetően is nagyon hasonlóak voltak, ezt mutatja az alábbi 4. táblázat:

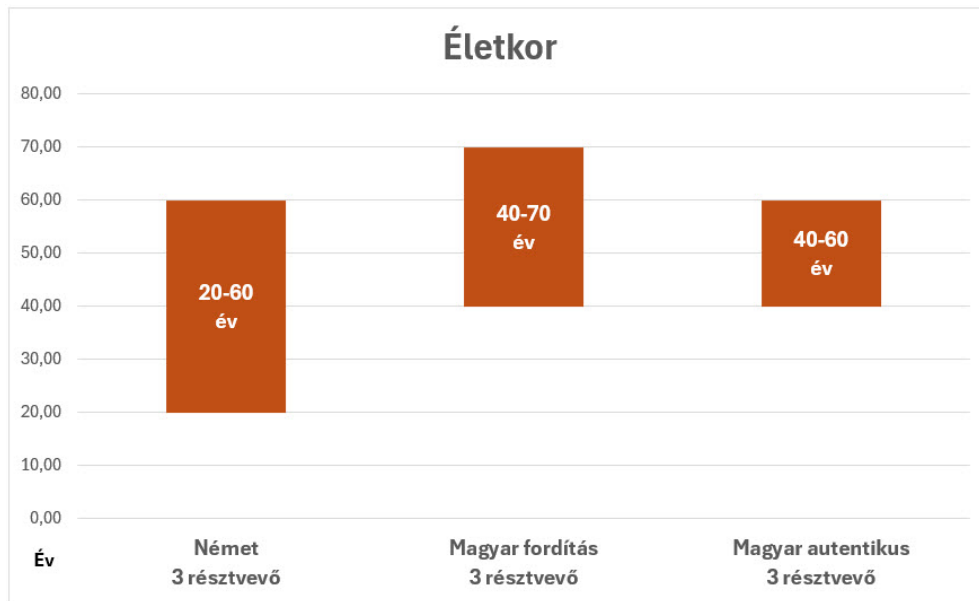
4. táblázat. A vizsgált ítéletek alapvető jellemzői

Német Fny-i ítélet	Magyar Cny-i ítélet (fordítás)	Magyar autentikus ítélet
4,5 oldal	4,5 oldal	4,5 oldal
74 mondat	73 mondat	60 mondat
1692 szó	1647 szó	1465 szó
22,86 szó átlagos mondathossz	22,56 szó átlagos mondathossz	24,41 szó átlagos mondathossz

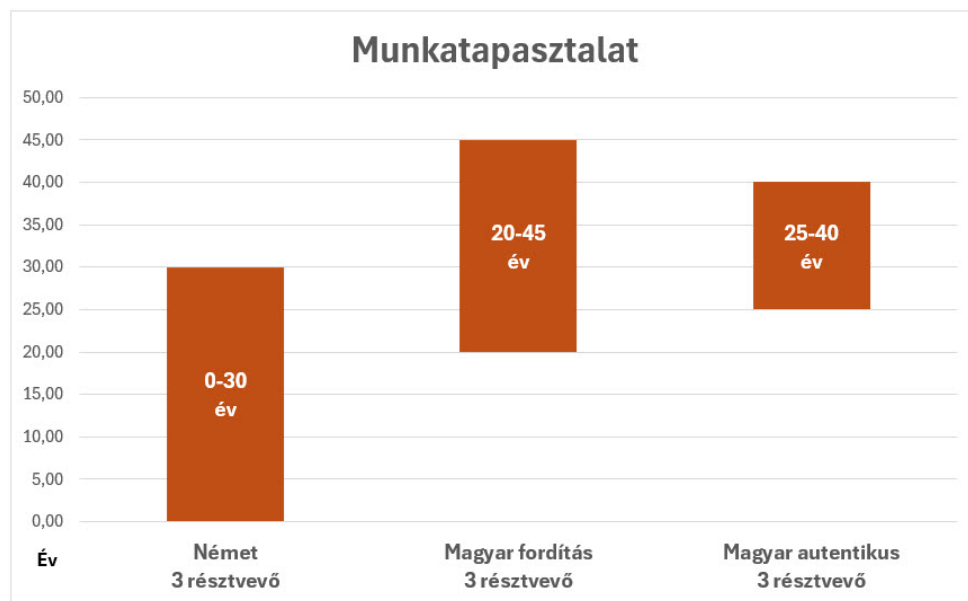
A vizsgált szövegek mennyisége és terjedelme jól mutatja a jelen pilot kutatás esettanulmány jellegét, így azt, hogy az eredmények legfeljebb iránymutatásul szolgálhatnak, és a feltett kérdések végleges megválaszolására nem alkalmasak. A kutatási módszerek teszteléséhez, további hipotézisek alkotásához ugyanakkor megfelelő mennyiségű adatot biztosítanak.

Mindhárom szöveget egy-egy háromfős csoport értékelte, tehát összesen kilenc résztvevő vett részt a vizsgálatban. A résztvevők önállóan végezték a munkát, nem volt lehetőségük megbeszélni egymással a feladatukat. Mindhárom résztvevői csoportban szerepelt egy jogász végzettségű (jogászként dolgozó), egy más felsőfokú végzettségű és egy középfokú végzettségű válaszadó. A német forrásnyelvi szöveget vizsgáló csoport résztvevőinek német, míg a magyar szövegeket vizsgálóknak értelemszerűen magyar az anyanyelve. A résztvevők életkorára és munkatapasztalatára vonatkozó adatokat az 1. és 2. ábra szemlélteti.

1. ábra. A vizsgálat résztvevőinek életkora

2. ábra. A vizsgálat résztvevőinek munkatapasztalata

A résztvevők életkora és munkatapasztalata fontos tulajdonság a szövegek érthetőségének vizsgálata során, az olvasásmegértés ugyanis komplex, bonyolult képesség, amelynek a mindennapi élet különböző szinterein és helyzeteiben való sikeres alkalmazásához sokféle tudásra, valamint a kognitív funkciók, képességek megfelelő fejlettségére és működésére, együttműködésére van szükség (Tóth, 2006: 458). A fenti ábrákból megállapítható, hogy e két tulajdonság tekintetében a résztvevői csoportok nem voltak homogének, ugyanakkor inkább tekinthetők hasonlóknak, mint különbözőnek.

3.3. A vizsgálat eszköze

Vizsgálati eszközként Pearson (2013) kérdőíves (szubjektív) analízisét vettem alapul, amely a fenti csoportosítás szerint (lásd 3. táblázat) a résztvevő-orientált empirikus módszerek közé sorolható. Pearson új-zélandi felsőbbbírósági ítéletek érthetőségét kutatta, arra volt kíváncsi, hogy az évtizedek alatt ez változott-e, és ha igen, milyen irányban. A kérdőívet kifejezetten az ítéletre mint szűkebb műfajra fejlesztette ki, a már említett *Plain Language Movement* eredményeinek figyelembevételével. Pearson a vizsgálatot maga végezte, minden ítéletről saját maga töltötte ki a kérdőívet, összesen 45 ítéletet érthetőségét értékelve. A kutatása során módszertani szempontból kiküszöbölte a kérdőív gyengeségeit (Pearson, 2013: 19), így a vizsgálat eszközét megbízhatónak és érvényesnek fogadtam el (Eszenyi, 2022: 83).

Pearson kutatásához hasonlóan a jelen tanulmányban ismertetett vizsgálat résztvevőinek is először az útmutatót (lásd 1. függelék) kellett elolvasniuk, ahol röviden ismertettem a feladataikat, valamint azt, hogy mi a teendő, ha valami értelmezésre szorul. Ezt követően a kérdőívvel kellett folytatniuk a munkát, amely tartalmazza egyrészt a kérdéseket, másrészt megadja, hogy a vizsgált ítélet mely részeit kell elolvasniuk a kérdések elolvasása és megválaszolása előtt.

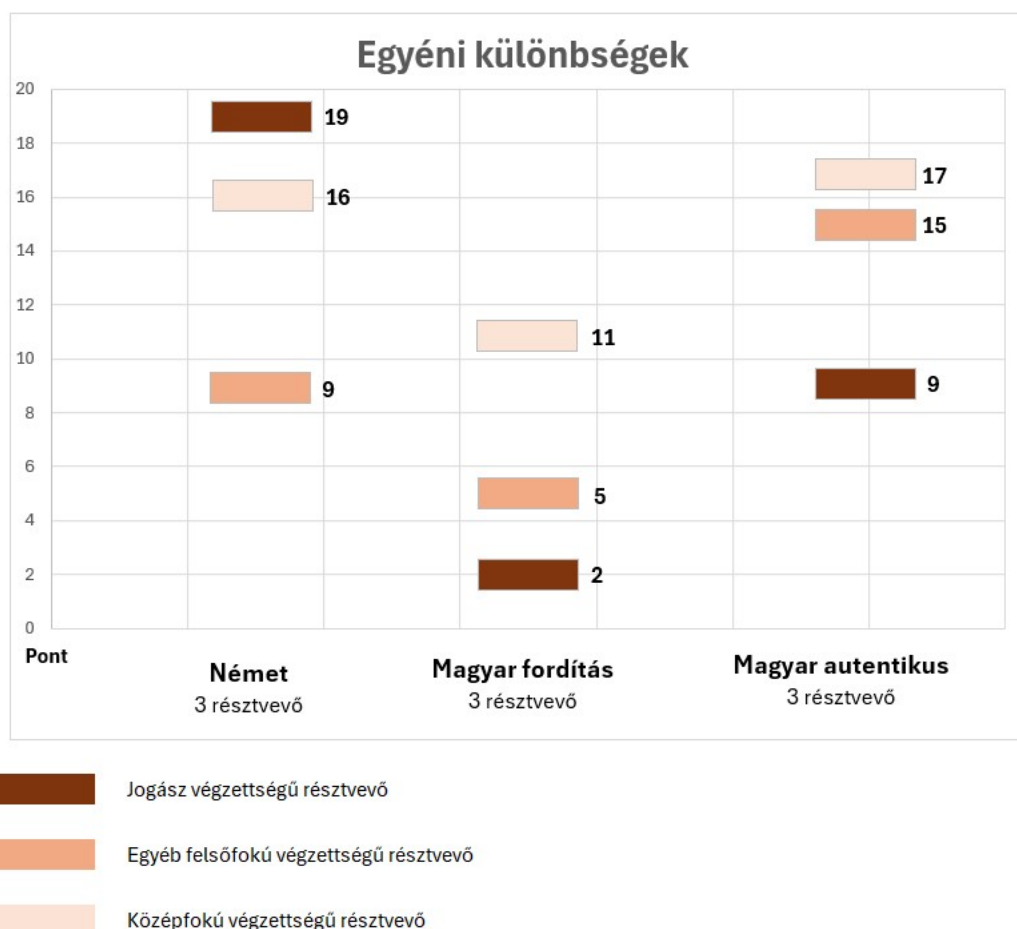
A kérdőívben (lásd 2. függelék) összesen 19 kérdés szerepel, amelyek öt szekcióra oszthatók. Az A szekció az ítélet elejével (a bizonyítékok értékeléséig terjedő résszel) kapcsolatos kérdéseket tartalmazza. A B szekcióban a szöveg szerkezetére, a C szekcióban a stilisztikai jegyekre, a D szekcióban a stílushibákra vonatkozó véleményekre kérdeztem rá. Az E szekcióban az összpontszám kiszámítása történik, valamint itt lehetett beírni, ha valaki olyan jogi vagy más szakzsargonnal (idegen vagy összetett szavakkal) találkozott, amelyek jelentését a bíró nem magyarázta meg, és helyettesíthette volna köznyelvi szavakkal. A kérdőív végén anonim módon kérdeztem rá a résztvevők végzettségére, életkorára és munkatapasztalatára.

3.4. Eredmények

A kérdőívben szereplő kérdésekre adott válaszok alapján -6 és 20 közötti pontszámot lehetett adni a vizsgált ítéletekre. Minél magasabb pontszámmal értékelték a résztvevők a vizsgált szöveget, annál érthetőbbnek, világosabbnak találták a megfogalmazását.

A 3. ábra egyfelől megmutatja, hogy az egyes résztvevői csoportokon belül milyen egyéni különbségek adódtak a pontozás során. Másfelől azt is szemlélteti, hogy a résztvevői csoportok egymáshoz viszonyítva milyen különbségekkel értékelték a három szöveg érthetőségét.

3. ábra. Pontszámok – egyéni különbségek

A német forrásnyelvi ítélet és az eredetileg magyar nyelven írt (autentikus) ítélet közel azonos pontszámokat kapott, míg a fordítás legmagasabb pontszáma a másik két ítéletre adott pontszámok alsó tartományába esik.

Az egyes szövegekre kiszámolt átlagpontszámok még nyilvánvalóbbá teszik a különbségeket és a hasonlóságokat. A német forrásnyelvi ítélet és az eredetileg magyar (autentikus) ítélet átlagpontszámai szinte megegyeznek (előbbi 14,66, utóbbi 13,66), míg a fordítás átlagpontszáma (6) ezek felét sem éri el.

Mindezek tükrében az első kutatási kérdésre az a válasz adható, hogy a németről magyarra fordított ítélet befogadók által érzékelt érthetősége eltér az eredeti német és az eredetileg magyar nyelven írt (autentikus) szövegektől, a fordítás jelentősen kevesebb pontot ért el a szubjektív analízis során. Ebből arra következtethetünk, hogy a fordítás kevésbé volt érthető az olvasók számára. Kétségtelen, hogy a fordítás rajta hagyja nyomát a célnyelvi szövegen (Klaudy, 2017: 11), a forrásnyelvi szöveg grammatikai (és egyéb szintű) struktúrái munka közben hatnak a fordítóra, és ennek eredményeként a célnyelvi szöveg gyakran a célnyelvre nem jellemző jegyeket visel (Dróth, 2010: 134), és a frazeológiai eltérések is egyfajta „fordításnyelv” hatást eredményeznek (Heltai, 2010: 190). Mindez azonban nem feltétlenül jelent minőségi különbséget (Klaudy, 2017: 11).

A második kutatási kérdésre az a válasz adható, hogy az eredmények megfelelnek a korábbi, tisztán szövegelemzéssel végzett kutatás eredményének, amely szerint az eredetileg magyar nyelven írt (autentikus) szöveg közérthetőségi mutatói nyolc vizsgálati szempontból hat esetben kedvezőbbek voltak, mint a fordításé (Engel, 2023: 28).

4. Következtetések

A feltárt különbségek és hasonlóságok alapján azt a további következtetést vonhatjuk le, hogy a fordítók számára nehézséget okoz a jogi szakszövegek (ítéletek) közérthető megfogalmazása. A forrásnyelvi és az eredetileg célnyelven írt autentikus szövegek érthetőségi szintjét nem sikerült elérni.

A két vizsgálati módszer eredményei lényegében egybevágnak. A kapott eredmények összehasonlításával így a jelenség okaira is fény derülhet. Ha az ítélet szövege nem érthető a „szövegen innen”, akkor a „szövegen túl” sem lesz az: ha nem teljesülnek a közérthető fogalmazás szó- és mondat szintű követelményei (Vincze, 2018; Lánkos, 2021; Engel, 2023), nincs az a kognitív erőforrástöbblet (pl. sokéves jogászai szakmai tapasztalat az adott területen), ami ezt a hiányosságot kompenzálhatja, tehát érdemes ezekre a nem hiteles szakfordítások esetében is több figyelmet fordítani.

Az összehasonlító szövegelemzés az ismertetett hatásvizsgálattal kombinálva megbízható és érvényes vizsgálati módszer az ítéletek és az ítéletfordítások közérthetőségének mérésére: alkalmas arra, hogy a műfajon belül feltárjuk vele a problémák elemeit, egyúttal kiküszöböljük a túlzott szubjektivitás kockázatát is.

Irodalom

- Cheek, A.** (2010). Defining Plain Language. Clarity. *Journal of the international association promoting plain legal language*, 64, 5–16. Letöltés: <https://www.clarity-international.org/wp-content/uploads/2020/07/Clarity-no-64-bookmarked1.pdf>
- Dóra László** (2019). Olvashatósági tesztek: elmélet és gyakorlat. *Képzés és Gyakorlat*, 17(2), 21–34. doi: <https://doi.org/10.17165/TP.2019.2.2>
- Dróth Júlia** (2010). A szaknyelvi szövegek fordítása. In Dobos Csilla (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció* (125–140). Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Engel Izolda** (2023). Hogyan fordítsunk közérthetőbben? Fordított és autentikus büntetőítéletek összehasonlító szövegtani elemzése: esettanulmány. *Magyar Jogi Nyelv*, 2023/2, 13–29. Letöltés: <https://joginyelv.hu/hogyan-forditsunk-kozerthetobben-forditott-es-autentikus-buntetoiteletek-osszehasonlito-szovegtani-elemzese-esettanulmany/>
- Eszenyi Réka** (2022). Kérdőívek és interjúk a fordítás és a tolmácsolás kutatásában. In Klaudy Kinga, Robin Edina és Seidl-Pécs Olivia (szerk.), *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I.* (77–92). doi: <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/5>
- Heltai Pál** (2010). A szaknyelvi frazeológia kérdései. In Dobos Csilla (szerk.), *Szaknyelvi kommunikáció* (181–194). Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Horváth Péter Iván** (2021). Közérthetőség a szakfordításban. *Magyar Jogi Nyelv*, 2021/2, 36–38. Letöltés: <https://joginyelv.hu/kozerthetoseg-a-szakforditasban/>
- Lánkos Petra Lea** (2021). Jogi szövegek és fordításaik közérthetőségének összehasonlító szövegtani elemzése a közigazgatási hatósági eljárásról szóló törvény és az általános közigazgatási rendtartás példáján: esettanulmány. *Magyar Jogi Nyelv*, 2021/2, 8–19. Letöltés: <https://joginyelv.hu/jogi-szovegek-es-forditasaik-kozerthetosegenek-osszehasonlito-szovegtani-elemzese-a-kozigazgatasi-hatosagi-eljarasrol-szolo-torveny-es-az-altalanos-kozigazgatasi-rendtartas-peldajan-esettanulmany/>

- Luttermann, K.** (2010). Verständliche Semantik in Schriftlichen Kommunikationsformen. *Fachsprache*, 32(3–4). 145–62. doi: <https://doi.org/10.24989/fs.v32i3-4.1395>
- Károly Krisztina** (2022). A nyelvi közvetítés empirikus kutatásának módszerei. In Klaudy Kinga, Robin Edina és Seidl-Pécs Olivia (szerk.), *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I.* (27–58). doi: <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/5>
- Klaudy Kinga** (2017). Eredeti magyar szakszöveg vs. fordított magyar szakszöveg. Elhangzott: MANYE–MANYSI Konferencia. Magyar szaknyelvek a Kárpát-medencében. Nemzetközi magyar szaknyelvi konferencia. 2017. január 18–20. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Letöltés: <https://real.mtak.hu/125026/1/Eredetimagyarszakszovegvs.forditottmagyarszakszoveg.pdf>
- Klaudy Kinga** (2018). *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Pearson, W. C.** (2013). *Clarity in the Court of Appeal: Measuring the readability of judgements*. Doktori disszertáció. Otago: University of Otago. Letöltés: https://www.otago.ac.nz/_data/assets/pdf_file/0032/327992/clarity-in-the-court-of-appeal-measuring-the-readability-of-judgments-065280.pdf
- Tóth Beatrix** (2006). A szövegértés fejlesztésének elmélete és gyakorlata. *Magyar Nyelvőr*, 130(4), 457–469. Letöltés: <http://epa.oszk.hu/00100/00188/00045/pdf/130406.pdf>
- Szoták Szilvia & Tamás Dóra Mária** (2020). A hiteles fordítás közérthetősége. In Szoták Szilvia (szerk.), *A hiteles fordítás mint közfeladat* (46–66). Letöltés: <https://www.offi.hu/sites/default/files/media/files/hitkoz-46.pdf>
- Vincze Veronika** (2018). A Miskolc Jogi Korpusz nyelvi jellemzői. In Szabó Miklós és Vinnai Edina (szerk.), *A törvény szavai* (9–36). Letöltés: https://drive.google.com/file/d/1W0b2mVOJeZ5TioB98ZiUxF8l_MC-iSte/view
- Vinnai Edina** (2022). Hogyan hat a közérthetőség a szabálykövetésre? *Magyar Jogi Nyelv*, 2012/2, 11–21. Letöltés: <https://joginyelv.hu/hogyan-hat-a-kozerthetoseg-a-szabalykovetesre/>
- Vinnai Edina** (2023). Megjelent a Közérthető fogalmazás nemzetközi szabványa. *Magyar Jogi Nyelv*, 2023/1, 31–32. Letöltés: <https://joginyelv.hu/megjelent-a-kozertheto-fogalmazas-nemzetkozi-szabvanya/>
- Wolfer, S.** (2017). *Verstehen und Verständlichkeit juristisch-fachsprachlicher Texte. Korpuslinguistik und interdisziplinäre Perspektiven auf Sprache* 7. Tübingen: Narr/Francke/Attempto.

Források

- Nyíregyházi Járásbíróság 2020. június 23-án kelt, B.376/2020/8. számú ítélete <https://eakta.birosag.hu/anonimizalt-hatarozatok> (Letöltés: 2022. 12. 21.)
- Amtsgericht München (járásbírósági szintű müncheni bíróság) 2020. január 9-én kelt, 941 Cs 414 Js 196533/19. számú ítélete <https://openjur.de/u/2301177.html> (Letöltés: 2022. 12. 20.) és magyar nyelvű fordítása
- ISO 24495-1:2023 *Plain language*. <https://www.iso.org/standard/78907.html> (Letöltés: 2024. 02. 15.)

1. függelék

ÚTMUTATÓ

1. Az Ön feladata az előre meghatározott szempontok szerint értékelni az ítéletet. Ehhez kérem, hogy töltsse ki a kérdőívet. Előtte kérem olvassa el figyelmesen az útmutatót. Ezt követően olvassa el a kérdőívet, ebben további információk és a megválaszolendő kérdések találhatóak. A kérdőívben részletes útmutatást talál arra vonatkozóan, hogy hogyan, milyen ütemben kell elolvasnia a szóban forgó ítéletet.

2. A kérdőív 5 részből áll (A-E):

- Az A-tól C-ig terjedő részekhez csak az ítélet egyes részleteit kell elolvasnia.
- A D részhez kell a teljes ítéletet végigolvasni és meghatározott szempontokat figyelni.
- Az utolsó, E részben a végső pontszám meghatározása következik.

3. A kérdések megválaszolásához jelölje meg a választát (a pontszám oszlopot ekkor még hagyja figyelmen kívül).

4. Ha több választ lehet megjelölni, az A-tól C-ig terjedő részeknél azt jelölje meg, amelyik a legjobban illik Önre. Ha a válaszlehetőségek közül egyik sem illik Önre, akkor jelölje be az összes lehetőséget és később a legalacsonyabb pontszámot számítsa fel.

5. Ha bármely válasz vagy kérdés értelmezésre szorul, végezze el önállóan az értelmezést, de jelölje meg a kérdést és jegyezze fel, hogy melyik értelmezést követte.

6. Most válaszolja meg az A-tól D-ig terjedő részekben szereplő kérdéseket a kérdőívben. Jó munkát!

7. Ha válaszolt a kérdésekre, adja össze a pontszámokat.

8. Válaszoljon a fennmaradó kérdésekre az E részben, végül jelölje meg, hogy mely adatok igazak Önre.

9. Már végzett is, most élvezze a nap további részét, mondjuk pl. igyon meg teát. ☺

2. függelék

A	OLVASSA EL AZ ÍTÉLET „ELEJÉT”		PONTOK
A1.	Az első oldalnál többet NE olvasson el! Kiderültek az alapvető ténybeli összefüggések (azaz ki, mit csinált, kinek a sérelmére)?	☐ IGEN – egy laikus számára is ☐ IGEN – egy jogász számára ☐ NEM – nem világos, vagy újra el kellett olvasnom/többet kellett elolvasnom	2 1 0
A2.	Kiderültek az alapvető kérdések, amelyekben a bírónak döntenie kellett?	☐ IGEN – egy laikus számára is ☐ IGEN – egy jogász számára ☐ NEM – homályosan/nem világos	2 1 0
A3.	Találkozott felesleges részletekkel?	☐ IGEN – olvastam illet ☐ NEM – eggyel sem	0 1
A4.	Most olvassa el az ítéletet addig, amíg nem kezdődik a bizonyítékok részletes értékelése. A tényállás világos és tömör? (A legtöbb esetben sajnos nem az.)	☐ IGEN – világos egy laikus számára is ☐ NEM – világos egy jogász számára vagy homályos	1 0
A5.	Világos, hogy mi lett az ügy vége? Érthetők a legfontosabb megállapítások és döntések? (Ha itt valami NEM világos, ugorjon az ítélet utolsó oldalára és olvassa el!)	☐ IGEN – minden világos, már az elején érthetően kiderült ☐ IGEN – világos, DE el kellett olvasnom az utolsó oldalt ☐ NEM – nem világos	2 1 0

B	ELEMEZZE A STRUKTÚRÁT		PONTOK
B1.	Könnyen és hamar (az első bekezdések vagy címmel ellátott külön bekezdések elolvasása után) megértette, hogy a bírónak milyen kérdésekben kellett döntéseket hoznia?	☐ IGEN – világosan és hamar ☐ NEM – világosan, de később ☐ NEM – homályosan vagy egyáltalán nem	2 1 0
B2.	Szerepelnek az ítéletben az ügyre vonatkozó speciális címek, alcímek? („tényállás“, „jogi indokolás“, „bizonyítékok elemzése“ – ezek NEM az ügyre vonatkozó, speciális címek/alcímek)	☐ IGEN – speciális ☐ NEM – csak általános vagy semmilyen	1 0
B3.	A bírói döntések tárgyát képező kérdések sorrendje átlátható és logikus? (Ha az ítéletben nem szerepelnek címek/alcímek, MOST olvassa végig a teljes ítéletet)	☐ IGEN – valamennyire mindenképpen ☐ NEM – egyáltalán nem	1 0
B4.	A bírói döntések tárgyát képező egyes kérdéseket könnyen megtalálja? (pl. a vonatkozó jogi rendelkezéseket szeretné gyorsan megnézni)	☐ IGEN – könnyen ☐ NEM – nehéz megtalálni az egyes kérdésköröket	1 0

B5.	A bíró összefoglalja-e érthetően a döntése indokait (a bevezető vagy befejező részben)?	☐ IGEN – érthető és tömör összefoglalás	1
		☐ NEM – homályos vagy hiányzó összefoglalás	0

C	KERESSEN STILISZTIKAI JEGYEKET		PONTOK
C1.	A bíró a nevükön nevezte a feleket/az eljárás résztvevőit? (általános elnevezések, mint pl. „a vádlott” helyett)	☐ IGEN – (XY) ☐ NEM – (a vádlott, a tanú stb.)	1 0
C2.	Szerepelnek az ítéletben többszörös hivatkozások (pl. más ítéletekre), amelyek zavarták az olvasásban? NEM-mel válaszoljon, ha a hivatkozások, idézetek lábjegyzetben szerepelnek vagy nem zavarók.	☐ IGEN – figyelmet zavaró hivatkozások ☐ NEM – nem zavaró hivatkozások	0 1
C3.	Találkozott túl sok, blokkyszerű idézettel? (olyanokkal, amelyek rontották az olvashatóságot)	☐ IGEN – túl sokkal ☐ NEM – csak néhányal/eggyel sem	0 1
C4.	Szerepel a hosszú, blokkyszerű idézetek végén összefoglaló vagy magyarázat, hogy az olvasó levonhassa a megfelelő következtetést (azaz integrálta-e az ilyen idézeteket a szövegbe)?	☐ IGEN – egyetlen ilyen idézet sem volt/vagy mindegyiket integrálta ☐ NEM – nem integrálta	1 0

D	VIZSGÁLJA MEG A STÍLUST		PONTOK
	Most olvassa végig a teljes ítéletet. Az alábbiak közül találkozott-e valamelyikkel:		
D1.	• Felesleges jogi vagy más szakzsargon (amelyeket köznyelvi szavakkal lehetett volna helyettesíteni)	☐ IGEN (ezeket a szavakat kérem jegyezze fel az E részben)	- 1
D2.	• Hosszú vagy bonyolult összetett mondatok (amelyek félreérthetők vagy amelyeket többször el kellett olvasni)	☐ IGEN	- 1
D3.	• Információk felsorolása egyetlen mondatban (pontokba szedés helyett)	☐ IGEN	- 1
D4.	• Szenvendő/személytelen szerkezet (aktív szerkezettel meg lehetett volna oldani)	☐ IGEN	- 1
D5.	Ha végzett az olvasással, gondoljon általában a szöveg stílusára (a struktúrát és tartalmat hagyja figyelmen kívül). Idézzé fel a rossz stíluselemeket. A szöveg stílusa általánosságban: • Kiváló – mintaitélet lehetne • Átlagos – közepes • Rémes – sűrű, szószátyár, zavaros		2 0 - 2

ENGEL IZOLDA

	A legtöbb ítélet közepes. Ha igazán jónak találta, válassza a kiválót. Ha ideges, frusztrált lett olvasás közben, válassza a rémeset.		
--	---	--	--

E	ÖSSZPONTSZÁM		
E1.	Tartalomjegyzék?	IGEN	NEM
E2.	Diagrammok, táblázatot, grafikák?	IGEN	NEM
E3.	Jogi vagy más szakzsargon (idegen- vagy összetett szavak, amelyek jelentését nem magyarázza meg és könnyen helyettesíthetné köznyelvi szavakkal):		
E4.	ÖSSZPONTSZÁM:	/20	

Szükségem van még néhány adatra (válaszát kérem jelölje be):

Korcsoport: ☐ 20 év alatt ☐ 20-30 év között ☐ 30-40 év között ☐ 40-50 év között ☐ 50-60 év között ☐ 60 év felett	Végzettség: ☐ alapfokú ☐ középfokú ☐ felsőfokú ☐ felsőfokú – jogász	Munkatapasztalat: ☐ 5 év alatt ☐ 5-10 év ☐ 11-15 év ☐ 16-20 év ☐ 21-25 év ☐ 26-30 év ☐ 31-35 év ☐ 36-40 év ☐ 41-45 év ☐ 45 év felett
---	--	---